

BASAGIC SAVFET BÉG

A BOSNYÁK MUZULMÁNOK KÖLTŐJE

GHAZI HUSREV BÉG mecsetének kertjébe beköltözött a negyedik lakó, a legnagyobb horvát muzulmán költő, BaSagic Savfet bég. A bosnyák muzulmánok e Pantheonjának első lakója maga a mecsetalapító. Immár elmúlt négyszáz esztendeje, hogy az arab építészet e legszebb balkáni remekét felépítette a bosnyák történelem legnagyobb alakja, a Ghazi. Ereiben horvát és török vér egyesült. Atyja, Ferhad Szandzsák bég, az iszlámot felvett bosnyák nemesség sarja, anyja Selcuka török császárlány volt. Husrev Konstantinápolyban együtt növekedett a török császári hercegekkel, de szívében mindig bosnyák maradt. Nándorfehérvár megvételekor (1521) igen kitüntette magát és jutalmul azt kérte császári urától, állítsa őt Bosznia élére. Így lett Bosznia vezére és haláláig, húsz esztendőn át, ő kormányozta kis hazáját. Résztvett a török hadjáratokban. Ott harcolt horvát muzulmán véreivel ellenünk a mohácsi csatasíkon. Bevette Jajcét (1528), amivel Bosznia a maga egészében török uralom alá került. De nem hadi dicsősége teszi a legnevezetesebbé, ő adta meg Boszniának azt a szervezetet, melyben az ország a török uralom alatt élt. A Ghazi a mecseten kívül muzulmán medresát (főiskola) alapított Sarajevóban, mely sok viszontagságon át mind a mai napig áll (KurRumlija). Mellőzve sok egyéb alkotását, csak azt említjük meg, hogy végrendeletében óriási vagyonát vakufiá (alapítvány) tette és ez a vakuf szintén fennáll, jótéményeiben évente a muzulmánok ezrei részesülnek.

A második lakó Ghazi Tardié Murad bég clissai, majd pozegai szandzsák bég, a nagy Ghazi legjobb barátja és vakufjának első muteselijája (igazgató). Türebéje (sírkamra) ott áll a nagy Ghazié mellett. A harmadik lakó hosszú századok múlva költözködött be: Firdus Ali bég, a bosnyák muzulmán egyház autonómiájáért folyt küzdelem diadalmas vezére. Most íme bevonult nagy elődeihez Firdus Ali bég mellé a horvát muzulmán irodalom atyja.

BASAGIÓ-REDZEPASIC SAVFET BÉG a hősök földjén Hercegovinában, Nevesinjen 1870 május 6-án látta meg a napvilágot. Atyja Ibrahim bég (1841—1902) török kajmekam (főszolgabíró), majd 1876—78 között a török parlament tagja, aki szabadelvű beszédeivel tűnt fel. Az okkupáció után négy évig a monarchia szolgálatában állott, azután nyugdíjba ment. Sarajevóban telepedett meg. Iroda-

lommal is foglalkozott, de törökül írt. Néhány nevezetesebb bosnyák muzulmánnak megírta az életrajzát és Edhem név alatt verseket szerzett. Költőnk anyja Cengic Dede pasa lánya. Almosa volt, a híres Cengic Smail aga unokája. A családot eredetileg Redzepacinnak hívták, a Bécs második ostromakor vitézkedett Redzep pasáról. Savfet bég atyai nagyatyja, Lutfullah bég, baágai (tartományi pasa) tisztet viselt. Így alakult ki a kettős név. A költő utóbb a Redzepacit nevet elhagyta.

Savfet bég először a muzulmán vallási elemi (mekteb) és középiskolát (ruzdija), majd a sarajevói gimnáziumot végezte el. Végül a bécsi egyetemre iratkozott be (1895—1899). Keleti tanulmányokkal foglalkozott és utóbb belőlük doktori diplomát is szerzett (1910). 1900—1906 között a sarajevói gimnáziumban az arab nyelv tanára volt. (Az arabot a görög helyett lehetett tanulni.) 1906-ban elbocsátják, mert nem szerzett tanári oklevelet. 1908—1910 között többnyire Bécsben van, a könyvtárak bosnyák és keleti anyagát tanulmányozza és doktorátusra készül. Költeményeivel és tudományos működésével már olyan nevet szerzett magának, hogy Klaić Vjekoslav zágrábi egyetemi tanár egy keleti tanszék szervezését kezdeményezi számára. Ez azután abbamaradt, mert Baágiót képviselővé választották és a bosnyák sabor elnöke lett.

1919—1927 között a sarajevói Országos Múzeum őre. Lassan elhatalmasodó betegsége miatt 1927-ben nyugdíjba ment. Nem tudott járni és mint egyik kedvenc költője, Heine a „matrácshoz“ láncoltan stoikus nyugalommal várta a halált, dolgozgatva egész az utolsó hetekig. Sok egyéb csapás is érte. Aránylag későn házasodott meg, feleségét hamar elvesztette és négy kisgyermeket nevelt fel, köztük hosszú betegségében őrangyalát, Almosát. Anyagi ügyei is rosszra fordultak. Sohasem volt gazdag ember. Vagyona maradékát elvitte a szerb agrárreform. Kénytelen volt nagybecsű keleti kézirataitól megválni, amit holtig fájlalt. Gyűjteményét a pozsonyi cseh egyetem vette meg. 1934 április 9-én örökre lehűnta szemét.

MIRZA SAVFET néven adta ki első verseit, melyekkel egy csapásra meghódította a horvát muzulmán közönséget. Néhány jelentéktelen kísérlettől eltekintve, tulajdonképpen ő az első horvátul verselő muzulmán költő. Költészete szorosan összefügg a horvát muzulmán népköltéssel, melynek buzgó gyűjtője volt és amelynek keleti indítékai áthatják verseit. Lírai versei rendszeresen megmaradnak a bosnyák muzulmán élet keretei között. Sok verse népdallá vált, hiszen alig különbözött a sevdalinkáktól, a Boszniában divatos muzulmán szerelmi daloktól. Szerelmi lírájának legjobb kritikája ez: az ő közönsége megtalálta benne azt, ami neki kellett. Hogy ilyen és olyan elméleti készültségű és elfoglaltságú kritikusai ilyen és olyan hiányokat fedeztek fel költészetében, nem sokat jelent. Bizonyos az, hogy új hangot hozott a horvát műköltészetbe, a muzulmán vüágszemlélet hangját és újat hozott a maga közönségének is: horvát nemzeti öntudatot. Egyik versében programmszerűen hirdeti, hogy a horvát nyelv csengése össze tudja kötni a Keletet és Nyugatot. Egész működése e tétel igazolása.

Három verses kötetében (Trofanda 1890, Misii i cuvstva 1906, Izabrane pjesme 1913) bőséges szerelmi lírája mellett vallásos és gondolati költészetet is találunk. De vannak románcféle versei is. Ezek tárgyát többnyire a bosnyák történelemből veszi. Bosznia állandó jelzője a horvátság ajkán a büszke (Bosna ponosna). Bacagicnál büszkébb bosnyák főnemes alig akad. Nem lefelé volt ő büszke, hanem kifelé. A bosnyák történelem fényét és gyászát nála tudatosabban senki át nem érezte. És a tudomány és költészet minden eszközével iparkodott ezt a tudatot nemzetében is felkelteni. Balladáinak is egyre visszatérő indítéka ez a bosnyák büszkeség. Az a tény, hogy egyes balladáit otthon népszerűekké váltak, mutatja, hogy célt ért.

Írt Basagié drámákat is. Egy töredéken kívül két befejezetten. Mindkettőnek tárgyát a bosnyák történelemből vette és mindkettő a bosnyák büszkeség dramatizálása. Színházi élet, különösen muzulmán színházi élet Sarajevóban a jövő reménye. BaSagic Zágrábban és Bécsben járt színházba, de ez nem sok nyomot hagyott rajta. Drámaiban is a lírikus lép előtérbe, két drámája (Abdullah pasa, 1900, Boj pod Ozijam 1905) nem színpadi alkotás, hanem dialogizált lírai képek sorozata. És ha bosnyák muzulmán műkedvelők nagy sikerrel adták is elő őket, a siker okai nem a naivan romantikus cselekvényben keresendők, hanem a bosnyák muzulmán múlt dicsőségének csengő-bongó, áradozó versekben való megzengésében. Az első drámának hőse Teftedarija Abdullah pasa bosnyák vezér, aki 1785-ben inkább megmérgezte magát, semhogy a szultán rendeletére az Una mellékét átadja Ausztriának. A másik dráma magyar tárgyú: Nagykanizsa 1602-i ostromát adja elő, melyben a horvát Novoáherlija Ibrahim pasa nagyvezér és egy csomó más horvát muzulmán hős tüntette ki magát. A cenzúra miatt azonban az első drámában Clisának Velence számára való átadásáról van szó, a másodiknak meg a cselekvénye át van helyezve az orosz-lengyel határon fekvő Ozija várba és a magyarok helyett lengyelek szerepelnek. Egyébiránt a keresztények a drámában oly elmosódottan vannak jellemezve, hogy semmi magyaros vagy lengyeles nincs bennük.

Bacagic költői működésének kétségtelenül nagyobb a kultúrhistóriai jelentősége, mint az esztétikai értéke. Basagic népszerű dalai, balladáit felrázták hittársait abból a letargikus álomból, melyben az okkupáció óta szenderegtek. Meggyőzte őket, hogy ők is képesek arra, amire keresztény társaik, hogy nemcsak múltjuk dicső, hanem a jelenben és a jövőben is van hivatásuk, megvannak felvirágzásuknak feltételei. Természetesen Basagic költészete a katolikus horvátok fejlett irodalmához képest az elmaradottság jeleit viseli magán. Baágié szerette volna egyszerre utolérni Zágrábot. Ezért néha sokfelé kapkodott, különböző irányzatoknak hódolt. Alaptermészete szerint azonban romantikus és ez az irányzat kapta meg legjobban primitív közönségét is.

A KÖZÉLETI SZEREPLÉST Basagic nem ambicionálta. A bosnyák muzulmánok helyzete azonban olyan volt, hogy senki, aki bizonyos tehetséggel vagy tanultsággal bírt, nem térhetett ki a közéleti munkásság

elől. Basagic horvát hittársai között kétségtelenül korának legnagyobb elméje volt. Így a közélet hívó szava nem kerülhette őt sem el.

Az okkupáció után a muzulmánok sehogy sem találták meg a helyüket. A gyaur kormányzatot gyanakvással és idegenkedéssel látták és visszavágytak a szultán uralma alá, holott vele évtizedek óta véres harcokat vívtak. Eleinte évről-évre várták a „svába“ kitakarodását, a türelmetlenebbek meg elkótyavetyélve mindenüket, Törökországba vándoroltak ki. A svába azonban maradt és minden téren megkezdte az ország modernizálását. A muzulmánok egy része néma megvetéssel zárkózott el az új világ elől, más része meg a modernizálásból eltanulta mindazt, ami szerinte az életet kellemessé teszi: a mulatóhelyek látogatását, a Koránban tiltott szeszes italok élvezetét, a vallási parancsok cinikus félretételét. Hogy ez a muzulmánok végleges pusztulását eredményezi, arra a nemzet jobbjai csakhamar rájöttek és nagy propagandát csináltak amellett, hogy az ifjabb muzulmán nemzedék látogassa a Monarchia kitűnő bosnyák iskoláit, hogy a félezer év történelme által megszentelt iszlám vallási hagyományokhoz való ragaszkodás mellett legyen tudatos horvát és tegye magáévá a nyugati kultúra vívmányait. Basagic nemzedéke volt az első, mely leküzdve az öregek ellenállását, a gyaur iskolákat járta. BaSagic a keleti nyelvek kitűnő ismerője, a keleti kultúra nagytudású megértője és magyarázója, a bosnyák mekteben és ruzdiján kívül soha keleti iskolába nem járt, sőt a Keleten mint utas sem fordult meg.

1900-ban Mulabdic Edhem, Hadcic Osman Nuri, Spaho Fehim és Mesic Adem aga barátaival megindítja a Behar (Tavaszi) című muzulmán szépirodalmi, tudományos és családi folyóiratot. A Behar körül csoportosultak a fiatal muzulmán írók és a folyóiratot az olvasóközönség is szívesen fogadta. A Behar hozott vallásos cikkeket is és maga Basagic, a szakirodalom széleskörű ismeretével hadisz-magyarázatokat írt. (A hadiszok a prófétának tulajdonított mondások.) E hadisz-magyarázatok miatt a konzervatív ulemák (jogtudósok) nagy lármát csaptak és a kormánynál kieszközölték, hogy cenzúra alá vehessék BaSagicé fejtegetéseit. A költő erre megszüntette magyarázatait. Pedig az iszlám igazi szellemét ő képviselte és nem az akkori bosnyák ulemák, amit két hitelesnek tartott hadisszal igazolhatunk: A tudományt a jámborság elé teszem. A véleményeltérés gyülekezetemben az isteni irgalom jele. A Behar tíz éven át virágzott és mikor a szerkesztés a bosnyák muzulmán hitélet nagy reformátorának, a későbbi reis-ül-ulemának (a jogtudósok feje, érsek) CauSevic Hadzi Mehmed Dzenaluddinnak kezébe ment át, az ulemák elhallgattak.

Basagic egy másik jelentékeny alkotása a Gajret (Buzgalom), muzulmán kultúregylet, melynek főhivatása a középiskolákat és egyetemeket látogató muzulmán ifjúság támogatása (1903). A Gajret lelke Öt éven át Basagicé volt. Akkor az egyelet régi ellenzői beléptek a Gajretbe és Basagicot kibuktatták az elnöki székből. A költő tovább is támogatta az egyesület áldásos működését.

1907-ben politikai lapot indított a haladó szellemű muzulmánok számára, az Ogledalót (Tükör). A lapot közönség és kormánykörök

nagy érdeklődéssel olvasták, de színvonala olyan magas volt, hogy elegendő előfizetőre nem talált. A 13-ik számmal megszűnt.

Legfontosabb közéleti szereplése képviselői működése. Az első és egyelőre utolsó bosnyák sabor (1910—1915) tagjává banjalukai hit-társai úgy választották meg, hogy még programbeszédet sem tartott. A sabor elnökségét a bosnyák alkotmány szerint a három fő-felekezet tagjai közül az uralkodó nevezte ki, mégpedig úgy, hogy az elnök és a két alelnök évenként más és más felekezetből kerültek ki. Az első elnök, Firdus Ali bég, nem érte meg a sabor megnyitását. Helyébe Ferenc József Basagicot nevezte ki. A következő két évben alelnök volt, a negyedik évben újra elnök. A háború kitörésével a sabort elnapolták, majd feloszlatták és az elnöki hivatalt egész az összeomlásig Basagic vezette. Mint az elnökség állandó tagja, ritkán vett részt a vitákban, de lényeges befolyása volt a muzulmán politika alakulására. Nagy része volt abban, hogy a muzulmán képviselők nagy többsége a katolikusokkal szövetkezett és támogatta a bosnyák országos kormányt. Mikor másodszor emeltetett az elnöki székbe, nagyon tartalmas beszéddel foglalta el méltóságát. Nyíltan hangsúlyozta ugyan, hogy a sabor kompetenciájának kiterjesztését kívánja, de figyelmeztette képviselőtársait, hogy rózsás elméletek helyett a lehetőségek megvalósítására törekedjenek.

A bosnyák alkotmány szerint a sabor tagjai sorából kilenc tagot választ és ezek képezik a sabor elnökével az ú. n. országos tanácsot, mely tanács a bosnyák ügyekben közvetlenül érintkezik az országos kormánnyal, a közös pénzügyminisztériummal, az osztrák és a magyar kormánnyal. Basagic mint az országos tanács elnöke, ismételten megfordult Budapesten is. Bár kis hazája kívánságait mindig erélyesen képviselte, osztatlan rokonszenvenek örvendett és Ferenc József többször is kitüntette.

Az összeomlással Baáagié politikai pályája lezáródott. Betegsége teljes visszavonulásra kényszerítette. Megérte azt, hogy nagyszerű alapítása, a Gajret, kormányerőszakkal a szerb orientációjú muzulmánok kezére jutott (1920). De megérte azt is, hogy a horvát muzulmánok az elveszett Gajret helyébe megalapították a Narodna Uzdanicát (Nemzeti Reménység), mely új életre hívta Baáagic hajdani folyóiratát a Behart, Növi Behar (Új Tavasz) néven. Baáagic e folyóirat munkatársa lett. A folyóirat BaSagic hatvanadik születésnapját külön számmal ünnepelte meg. Halála után tartalmas emlékszámot adott ki alapítójáról.

TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA, ha szűkebb körben is, de még maradandóbbá teszi nevét, mint akár költői, akár közéleti tevékenysége. Baáagié igen helyesen jelölte ki a bosnyák muzulmán történetírók feladatául Bosznia török korának kutatását. Az alapvetés munkáját derekasan elvégezte ő maga. Számos kisebb-nagyobb cikkén, tanulmányain kívül van három olyan munkája, melyet a horvát történetírás mindenkor a standard work-ok közé fog számítani.

Időrendben az első közöttük Bosznia törökkori történelmének összefoglalása (Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine. Sara-

jevo, 1900, 215 l. 8°). A szerényen „rövid útmutatásnak“ nevezett könyv először világított be a törökkori Bosznia eladdig annyira zavarosan ismert életébe és fejlődésébe. Amit ma a horvát történelem Bosznia e korszakáról tanít, azt ebben a könyvben találjuk meg. Maga Bašagić későbbi tanulmányaiban, különösen a Ghazi Husrev bégről írt szép életrajzában (1907) csak új adatokkal igazolta e könyv tételeit és a nyomába lépő újabb írók sem változtattak rajta semmit sem.

Bašagić állapította meg, hogy a muzulmánok ősei a bosnyák bogumilek, akik a török hódítással egyidőben tömegesen vették fel az iszlámot. A bogumil nemesség ezzel a török uralom alatt is biztosította Bosznia horvát jellegét, hiszen maga kormányozta tovább is az országot, melyet a nagy padisah védelme alatt hatalmasabbá, gazdagabbá, műveltebbé tett, mint amilyen volt a szabad bosnyák királyság korában. Bosznia urai, mint az egyetlen történeti nemesség a török birodalom határain belül, óriási szerepet játszottak az egész birodalom kormányzatában. Soraikból nagyvezírek — 1544—1612 között nem kevesebb mint kilenc nagyvezír — pasák, el a messze ázsiai és afrikai tartományokig, ulemák fel a Sejk-ül-islamig (az iszlám feje, a kalifa megbízásából a legmagasabb vallási és jogi méltóság), tudósok, költők, az arab, török és perzsa irodalom dicsőségei kerültek ki. Mikor a Ilkái granicar-renegát Látás Omer bosnyák pasa vérbefojtotta a bosnyák főurak felkelését és Boszniát valóban hódított török tartománnyá tette (1851), melyet a szultán önkénye szerint a bosnyák jogok sárba-tapodásával kormányoztak, akkor megkondult a lélekharang a török Bosznia felett.¹ Bašagić e könyvéből nemcsak Bosznia török korát ismerte meg a tudomány a maga valóságában, hanem az egész török történelem is bizonyos új színezetet nyert.

Második nagy munkája bécsi doktori disszertációja, mely pár év múlva teljesebb horvát kidolgozásban is megjelent. (Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj knjizevnosti. Sarajevo, 1912, 170 l. 4°). A könyv pontosan összeállítja, hogy mekkora részük van a bosnyák muzulmánoknak az arab, a török és a perzsa irodalmakban. Hangyszorgalommal és a szakirodalomban való bámulatos tájékozottsággal sorolja fel a bosnyák eredetű írókat, állítja össze életrajzukat és munkásságukat és jelöli ki helyüket az iszlám-irodalmakban. Mellőzve a csak névszerint ismert írókat, 91 bosnyák eredetű keleti írónak életrajzát adja itt, némelyikről 8—10 lapos monográfiát írva. Ez írók túlnyomórésze eddig ismeretlen volt és nagyon sok másról nem volt ismeretes bosnyák eredete vagy munkásságának terjedelme. A könyv értékét nagyban emelik Bašagićnak a szövegbe beleszótt szép műfordításai. A fordító kiemeli, hogy ezek között az időben, térben, nyelvben, műfajokban, problémákban egymástól oly távol eső költők között van egy kapcsolat, mely millió és millió különbözőség mellett is összefűzi őket: a bosnyák népköltészet lépten-nyomon előtérbe nyomuló világos hatása műveiken.

¹ Itt csak a legfontosabb eredményeket foglaltuk össze. A részletekre nézve l. „Új könyvek Boszniáról“ (Budapesti Szemle 1932 július, 90—114. l.) és „Bosznia és Hercegovina vallási viszonyai“ (Katholikus Szemle 1933 szeptember, 161—186. l.) c. tanulmányaimat.

A harmadik munka egy életrajzi lexikon, mely a török időkben bármily téren szerepet játszott horvát muzulmánok életrajzeit tartalmazza (Znameniti Hrvati u Turskoj carevini. Zagreb, 1931,80 l. 4°). E munka összeállításakor Basagic már súlyosan beteg volt, úgyhogy régi jegyzeteit egy fiatal muzulmán író, Nametak Alija állította össze, és az egész munkát Basagic neki mondta tollba. Ha ily módon bizonyos hiányok akadnak a munkában, nem csodálatos. Azonban ez is egyedülálló alkotás. A lexikon 689 életrajzot tartalmaz, többnyire távirati stílusban megfogalmazva, de mindig a szakirodalom felsorolásával és sokszor még kiadatlan kéziratokra való utalásokkal. Az életrajzok a keresztnevek ábécéjébe vannak szedve, miután a muzulmánoknál gyakran ismeretlen a családi név, elkezdve a legnagyobbon, Ghazi Husrev bégén. Sajnos, a családi neveken nincsenek utalások, ami elég nehézzé teszi a lexikon használatát. Ez azonban csekély hiányosság az adatoknak abban az óriási tömegében, melyet minden oldalon találunk. A tudomány számára itt tárul fel először hitelesen az az óriási szerep, melyet a bosnyák muzulmánok a török időkben (1394—1878) játszottak. A könyv a magyar történetírás számára is rengeteg adatot tartalmaz. Megjelenésekor végigolvastam és nem kevesebb mint 86 olyan muzulmán horvátot találtam benne, aki Magyarországon is működött. A magyar történelem a török hódoltság alatt itt élt muzulmánokat általában törököknek tartja, pedig íme, jelentékeny számban horvát muzulmánok is szolgálták hazánkban a szultánt. Sokolovic Mehmed pasa nagyvezír pl. horvát volt, úgyhogy Szigetvárnál a török császár és a magyar király zászlaja alatt két horvát vezér állott egymással szemben. Horvát volt az utolsó budai török pasa Abdurrahman, aki Buda védelmében hősi halált halt, amint volt több horvát a budai pasák között kivüle is. Mostari horvát volt az a Derviș pasa, aki 1603-ban a budai Margitszigeten esett el. Dervis, korának egyik legnagyobb török költője, megérezve sorsát, a halála előtti napon megírta a török irodalom legszebb gázeljét a végzettről, melyet Basagic művészi erővel ültetett át horváttra. Horvát volt a pécsi születéséről Pecevi-nek nevezett török történetíró is, akinek könyve olyan fontos forrás a hódoltság idejére nézve. Igazi neve Alajbegovic Ibrahim bég. Még folytathatnék a felsorolást, de talán ennyi is elég annak jelzésére, hogy Baagicé lexikona a magyar történelemre nézve is nagy érdekléssel bír.

Basagic egy ifjúkori versében epedve kérte, hogy nyíljanak meg előtte a varázsos égi udvar kapui, ahol a keleti tündérek zengik isteni dalaikat. Allah kegyelme hamar feltárta neki e paradicsom kapuit. Amit ott hallott és látott, azt egy emberélet kemény munkájával örök hagyományként átadta horvát nemzetének. Élete derekán a Sokolovic Mehmed pasáról írt bölcselő versében önérzettel hirdeti, hogy bár a bosnyákok kevesen voltak, idegen nemzeteknek is tudtak nagy férfiakat adni. Nem veszhet el az a nemzet, mely ennyi kiválóságot tudott kitermelni.

HARABAT a címe Baagicé egy másik filozófiai versének, melyben vallási türelmet hirdet. Ezzel is az iszlám igazi szellemét képviseli,

hiszen a próféta egy szép hadisza mondja: Aki jogtalanságot követ el a kereszténnyel vagy a zsidóval szemben, az ellen én teszek tanúságot az utolsó ítélet napján! Az iszlám terjedésének korában harabatnak hívták azokat a külvárosi perzsa kocsmákat, ahova a próféta hívei is el-eljártak, amikor a korán ivási tilalmáról megfeledkeztek. Később harabatnak hívták a bohémvilág gyűlhelyeit, hiszen itt sem történt minden Allah parancsai szerint. Végre a perzsa miszticizmus valami túlvilági várat csinált a harabtból, ahova csak a szellemi élet vezerszellemei juthattak be vallási különbség nélkül.

Baáagió bejárta költészetében a harabat sokféle fokát és ifjú korában nem egyszer feledkezett meg a korán parancsairól. Nyugati költőideálja, akit egy mélyenszántó versben dicsőített, a nagy pogány Voltaire volt. Az a keleti költő, kinek szellemes epigrammáit annyi műgonddal és genialitással ültette át, a perzsa Chajjam Omer volt, akit némi túlzással a Kelet Voltairejének lehetne nevezni. Omer bizony csipősen kritizálta az iszlámot (Rubáije I Sarajevo, 1920, 42 l. II. U.o. 1928, 20 l. 8°).

Az iszlám még sem lett soha közömbös Baáagié számára. Ez nem is lehetett másként, mikor egész működése az iszlám horvát ágának volt szentelve. És az iszlám nem is volt számára csupán történeti valóság, kultúrfejemény, hanem mélyen átértett, minden idegszálába felszívott, minden csepp vérében ott lüktető valóság, hit, melyhez az értelem és szenvedés tévelygése in át alázattal visszatért. Legelterjedtebb munkája, az egy évtized alatt három kiadást megért Mevlud, az ének a próféta születéséről. Nem eredeti munka, nem is egyszerű fordítás, hanem a horvát nyelv szellemében való átköltés. Bizonyára több emberöltőn át lesz Basagic gyönyörű Mevludja a horvát muzulmánok vallási érzelmeinek tiszta forrása.

Mindössze egynéhány kimondottan vallásos költeménye van, de ezek a horvát muzulmán líra legjobbjai közé tartoznak. Az istenkeresésnek a világirodalomban alig van költőibb kifejezése, mint az emberi értelem korlátoltságát beismerő Zadnja spoznaja (Végső megismerés). Képzletét leggyakrabban a muzulmánok nagy ünnepe, az Izsák áldozatát jelképező Kurban Bajram (Az áldozat ünnepe) foglalkoztatta. Megadatott BaSagicnak, hogy mégegyszer megünnepelje az idén a Kurban Bajramot és aztán megtérjen Allahhoz.

1934 április 10-én délután négy órakor Ghazi Husrev bég mecsetének minaretjéről ünnepélyesen hívta a müezzin icindija namazra (délutáni ima) a-hívőket. Utána Baagic Savfet bég tetemeit lebecsátották a kaburba (sír), miközben a dovát (halotti ima) recitálták. És a hívők ezreinek fülében ott csengtek a költő Kurban Bajramra írt hatalmas ódájának szép korán-reminiscenciái: „Allahu ekber! Állaim ekber! Egy az Isten valamennyiünk felett. Egyetlen Ő, minden teremtmény teremtője. Nem szülte őt senki és Ő sem nemzett senkit. Az Ő akarata szerint változik minden az égen és történik a legkisebb dolog is a földön. Allahu ekber! Allahu ekber! Nagy az Úr!“

BAJZA JÓZSEF